Wie die Romer

I. bas Datum,

II. die deutschen indirecten Fragesätze ob nicht — oder ob nicht nach den Wörtern fragen, erwarten und andern der Art

bezeichneten.

Unterfucht und als

Programm

3 u m

Jahresberichte der fonigligen Studienanftalt Munnerftadt

u m

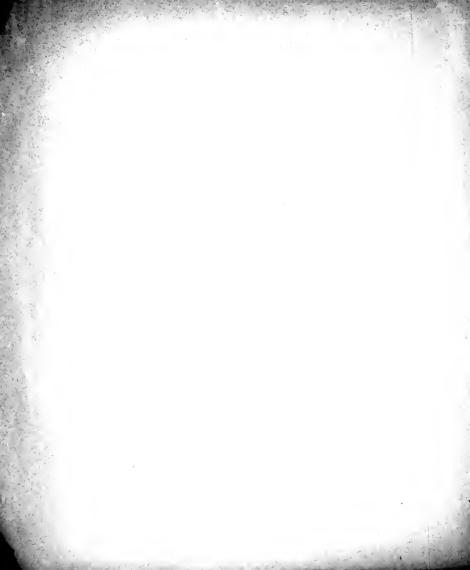
Schluffe des Studienjahres 1871

berausgegeben vom

R. Sindienrektor Leitfons.

Bürgburg.

F. E. Thein'fche Buchbruderei.

Die Bersasser der neüeren lateinischen Grammatiken lehren, soviel mir bekannt ist, nach dem Borgange von Zumpt alle, daß die römischen Schriftsteller das Datum durchaus mit dem ungewöhnlichen Ausdrucke ante diem bezeichnet hätten, während die älteren Grammatiker, namentlich Bröder, Grotefend, Otto Schulz und viele andere wollen, daß es auf die mehr natürliche Art, nämlich durch den Ablativ des Tages mit darauf solgendem Atkusativ des Monatsabschinittes, wie auch die der in jedem Monate sessessenden Tage durch den Ablativ, nämlich Calendis, Nonis, Idibus und die den sehnenden numittelbar vorhergehenden oder nachsolgenden Tage durch pridie nud postridie bezeichnet werden. Zumpt sagt in seiner Grammatik, in Cicero und Livius sinde man die ungewöhnliche Art das Datum zu bezeichnen ausschließlich, oder doch viel haüfiger, als die gewöhnliche, und mit diesem sind bie neüeren lateinischen Grammatiker insgesammt gleicher Ansicht.

Ich habe mich darum die Muhe nicht verbrießen lassen, noch einmal die ganze römische prosaische Literatur durchzulesen, und ich lege nun das Resultat meiner Forschung vor, um zu entschen, welche ber beiben Ansichten mehr oder weniger auf Wahrheit beruht.

a) Die Stellen ans Cafar:

Is dies erat a. d. (ante ad?) quintum Cal. Apriles B. g. I. 6. Legatis respondit, si quid vellent a. d. Idus Apriles reverterentur 7. Haec senatus consulta perscribuntur a. d. octavum Idus Januarias. B. c. I, 5. Caesar itineribus justis confectis nullo die intermisso a. d. quartum decimum Cal. Jan. Lilybaeum pervenit B. afric. 1. Ipse navem conscendit a. d. sextum Cal. Jan. 2. Caesar a. d. tertium Non. Jan. castra movet 9. Ipse sexto Cal. Februar. circiter vigilia prima imperat, speculatores apparitoresque omnes ut sibi praesto essent 37. Caesar interim lustrato exercitu a. d. duodecimum Cal. Apriles in acie constitit 75. His rebus gestis a. d. tertium Cal. Quinct. naves conscendit 98. Ita a. d. undecimum Cal. Martii oppido potitus imperator est appellatus B. hisp. 19. Servi tranfugerunt, qui nuntiaverunt, a. d. tertium Nonarum Martii proelium, quod ad Soritiam factum est, ex eo tempore metum esse magnum 27.

b) Aus Livius:

Ante diem tertium Idus Sextiles consulatum incunt III, 8. Tum de diebus religiosis agitari coeptum diemque ante diem decimum quintum Calendas Sextiles, duplice elade insignem, rei nulli publice privatimque agendae fecerunt VI, 1. Romae consules practoresque usque ante diem quintum Calendas Majas Latinae tenuerunt XXV, 12. Ipse primus ita vovit fecitque ante diem tertium Nonas Quinetiles XXVII, 23. Ipse ante diem quintum Nonas Majas paludates urbe egressus est XXXVI, 3. Ludis Apollinaribus ante diem quintum Idus Quinetiles coelo sereno interdiu obscurata lux est XXXVII, 4. Eodem anno ante diem tertium Calendas Januarias Bononiam latinam eoloniam ex senatus consulto L. Valerius Flaceus, M. Atilius Serranus Luc. Val. Tappus triumviri deduxerunt 57. Triumphavit ante diem decimum Calendas Januarias de Aetolis et de Cephallenia XXXIX, 5. Extremo anni ante diem tertium Nonas Martias Cn. Manlius Vulso de Gallis, qui Asiam incolunt, triumphavit 6. Postero die reliqui tres (praetores) facti ante diem quartum Idus Martias XL, 59. Feriae latinae fuere ante diem tertium Nonas Maji XLI, 16. Comitia in ante diem tertium Nonas Sextiles, Latinas in ante diem tertium Idus Sextiles edixit. Ibid. Comitia deinde consulis unius subrogandi, quae in ante diem tertium Nonas Sextiles edieta erant, eo ipso die sunt confecta 17. Comitia consularia, in quam indieta erant diem, ante diem duodecimum Cal. Mart. sunt habita XLII, 28. Comitia consularia ante diem quintum Cal. Sept. fuere XLIII, 11. In ante diem oetavum et septimum Cal. Octobres comitiis perduellionis dies dicta. 16. Ante diem decimum Cal. Octobres C. Licinio consuli tabellarius, qui se ex Macedonia venire diceret laureatas literas dicitur tradidisse XLV, 1. Ante diem sextum Cal. Octobres legati urbem ingressi sunt 2. Supplicatio pro coneione populi indicta est ex ante diem quintum Idus Octob. cum eo die in quinque dies 2. Latinae edictae a consule sunt in ante quartum et tertium ct pridie Idus Novembres 3 (in ante quartum = in quartum).

c) Aus Salluft:

Scriptum erat C. Manlium arma cepisse eum magna multitudine ante diem sextum Calendas Novembris Catil. 30.

d) Ans Cicero's Reden:

Roma egreditur ante diem undecimum Cal. Februarii. Pro Quintio 6. Die, Naevi, diem. Ante quintum Calend. intercalares 25. Meministine, me ante diem duodecimum Cal. Novembris dicere in senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem sextum Cal. Novembris, C. Manlium, audaciae satellitem atque administrum tuae? In Catil. I, 3. Dixi ego idem in senatu, caedem te optimatum contulisse in ante diem quintum Cal. Nov. Ibidem. Quum seiret Clodius, iter solemne esse ante diem tertium decimum Calendas Februarias Miloni. Pro

Mil. 10. Ut adesset senatus frequens a. d. octavum Cal. Decemb Philip. III, 8. Adesse in senatu jussit a. d. tertium decimum Cal. Octob. V, 7. Ante diem tertium decimum Cal. Jan. decretis vestris eum concidistis 11. Caussa fortissimis optimisque consulibus Calendis Januarias de republica primum referendi fuit ex eo, quod tertio decimo Calendas Januarias senatus me auctore decrevit VI, 1. Quod a. d. tertium decimum Calendas Jan. tribuistis X, 11. Memoria tenent, me ante diem tertium decimum Cal. Januarias principem revocandae libertatis fuisse XIV, 7.

e) Aus Cicero's Briefen an feine freunde:

Haec scripsi a. d. sextum decimum Cal. Februar. ante lucem I, 2. Ad diem sextum decimum Cal. Febr., cum in senatu pulcherrime staremus, res ab adversariis nostris extracta est variis calumniis 4. Literas a te mihi stator tuus reddidit Tarsi a. (ante, ad?) d. sextum decimum Calend, Sextiles II, 17. Accepi literas a te missas in Cilicia ad decimum Cal. Quintiles scriptas II, 19. A. d. undecimum Calendas Junias Brundusium cum venissem, Q. Fabius, legatus tuus, mihi praesto fuit III, 3. Tralles veni a. d. sextum Calendas Sextiles III, 5. Decedenti mihi ante diem tertium Nonas Sextiles literae a meis sunt redditae III, 12. A. d. tertium Cal. Maj. cum essem in Cumano, accepi tuas literas IV, 2. A. d. decimum Cal. Junii Marcellum conveni IV, 12. Vale a. d. quintum Idus Quintiles ex castris, Narona V, 9. Ego idem tamen cum a. d. quintum Cal. intercalares venissem mane ad Caesarem, hanc in opinionem discessi VI, 15. Nam a. d. tertium Idus Majas tu mihi sollicito animo praesto fuisti VII, 3. A. d. nonum Calendas in Cumanum veni cum Libone tuo 4. A. d. quartum Nonas Martias 13. Cura, ut valeas. Sexto Idus Apriles de Pomptino 18. Quinto Cal. Sextiles, Regio 19. Cura, ut valeas. Tertio decimo Cal. Sext. 20. Dat. a. d. quartum Cal. Nov. 29. Te ad nonum Cal. Jun. subrostrani dissiparunt periisse VIII, 1. Cum senatus habitus esset ad Appollinis a. d. undecimum Cal. Sext. 4. Uti L. Paulus, Caj. Marcellus consules cum magistratum inissent ex ante diem decimum Cal. Martias ad senatum referrcut 8. Has literas a. d. quartum Non. Septemb. dedi 9. Nam has literas a. d. quartum decimum Cal. Decemb. scripsi 10. Data decimo tertio Cal. Aprilis X, 6. Exercitum a. d. sextum Cal. Majas Rhodanum trajeci 9. Data tertio Cal. Aprilis 10. Itaque quum a. d. septimum Idus Apriles tuas literas legissem, incredibili gaudio sum elatus 12. Data tertio Idus Apriles 12. Datum tertio Nonas Maji 14. Data quarto Cal. Junias 20. Lepidus se cum Antonio conjunxit a. d. quartum Calendas Junias 23. Data quinto Cal. Sextil. ex castris 23. Data octavo Idus Junias Cularone ex finibus Allobrogum 23. Data quinto Calend. Sextiles ex castris 24. Cum senatum a. d. tertium decimum Calendas Januarias tribuni plebis vocavissent 28. Septimo decimo Calend. Maji Antonius legiones eduxit duas 30. A. d. duodecimum Calendas Maji ex castris 30. Data decimo septimo Cal. Apriles Cordubae. Vale 31. Data sexto Idus Junias Cordubae 32. Data undecimo Calendas Junias ex castris 34. Vale undecimo Calend. Junias ex Ponte Argenteo 33. Data tertio Calendas Junias a Ponte Argenteo 35. Scribitur nobis, magnam veteranorum multitudinem Romam convenisse jam et a. d. Calend. Junias futuram

multo majorem XI, 2. Romam veni a. d. quintum Idus Decembres 5. Quum tribuni plebis edixissent, senatus adesset a.d. tertium decimum Cal. Januarias, veni in senatum 6. Data tertio Calend. Maji ex castris Regii. Vale 9. Tertio Nonas Maji ex castris Dordona 10. Data quarto decimo Calendas Junias 18. Data duodecimo Calendas Junias Vercellis 19. Vale, octavo Calendas Junias Eporedia 20. Vale, octavo Calendas Junias Eporedia 23. Nos non desumus octavo Idus Junias 24. Vince et vale. Quarto decimo Calendas Quintiles 25. Et fide opus est et celeritate. Tertio Nonas Junias ex castris 26. Caedem enim gladiator quaerit eiusque initium a. d. tertium decimum Calend. Octobres a me se facturum putavit XII, 2. Itaque a. d. sextum Nonas Octobres productus in concionem turpissime discessit 3. Vale. Data quarto Calendas Junias Pergae 14. Quarto Nonas Junias Pergae 15. Athenas veni a. d. undecimum Calendas Junias, Athenis 16. A. d. tertium decimum Calendas Januarias senatus frequens mihi est assensus 22. A. d. septimum Idus Octobres Brundusium erat profectus obviam legionibus 23. Cunctantibus ceteria a. d. tertium decimum Calendas Januarias fundamenta jeci reipublicae 25. A. d. sextum Calendas Decembres Dyrrachii XIV, 1. Brundusio profecti sumus a. d. quintum Calendas Maji 4. Athenis a. d. quintnm decimum Calendas Novembres 5. Data tertio Idus Junias 7. Vale, data quarto Idus Junias 8. Vale, Septimo Idus Quinctiles 10. Vale, Septimo decimo Calendas Quintiles 11. Vale, Data sexto Idus Quintiles 13. Valete. Octavo Calendas Quintiles 14. Vale. Duodecimo Calendas Quintilea 15. Maxime autem date operam, ut valeatis, si nos vultis valere. Octavo Calendas Formiis 18. Vale. Tertio Idus Sextiles 24. Cum legati venissent in castra ad Iconium a. d. tertium Nonas Septembres XV, 3. Ego in castra a. d. septimum Calendas Septembres veni 4. Ut a. d. tertium Idus Octobres in Amanum ascenderem 4. Pansa noster paludatus a. d. tertium Calendas Januarias profectus est 17. Cura, ut valeas. Tertio Nonas Novembres XVI, 1. Ante diem octavum Idus Novembres has literas dedimus 3. Vale. Septimo Idus Novembres Leucade 4. Leucade proficiscens septimo Idus Novembres 5. Vale. Septimo Idus Novembres Actio vesperi 6. Vale, quinto decimo Calendas Novembres Corcyra 7. Nos a te discessimus a. d. quartum Nonas Novembres, Leucadem venimus a. d. octavum Idus Novembres, a. d. septimum Actium; ibi propter tempestatem ad sextum Idus morati sumus. Inde a. d. quintum Idus Corcyram bellissime navigavimus. Vale, quarto decimo Calendas 10. Cura, ut valeas. Quarto Calendas Februarias, Capua 12. Vale. Quarto Idus Apriles 13. Vale. Quarto Idus, hora sexta 14. Ego vos a. d. tertium Calendas videbo 27.

f) Aus den Briefen an die Terentia:

Data a. d. sextum Calendas Decembres Dyrrachii 1. Athenis a. d. quintum decimum Calendas Novembres 5. Data tertio Idus Junias 7. Cura, ut valeas. Data quarto Nonas Junias 8. Vale. Septimo Idus Quinctiles 10. Vale. Septimo decimo Calendas Quinctiles 11. Valc. Sexto. Idus Quinctiles 13. Valet. Octavo Calendas Quinctiles, Minturnis 14. Vale. Duodecimo Calendas Quinctiles 15. Maxime autem operam date, ut valeatis, si nos vultis valere. Octavo Calendas Formiis 18. Vale. Tertio Idus Sextiles 24.

g) Aus den Briefen an Ciro:

Tertio Nonas Novembres 1. Inde ante lucem proficiscentes ante diem octavum Idus Novembres has literas dedimus 3. Vale, septimo Idus Novembres 4. Leucade proficiscens, septimo Idus Novembres 5. Vale, septimo Idus Novembres Actio, vesperi 6. Vale, quinto decimo Calendas Novembres. Corcyra 7. Nosa te discessimus a. d. quartum Nonas Novembres. Leucadem venimus a. d. octavum Idus Novembres, a. d. septimum Actium. Ibi propter tempestatem ad sextum Idus morati sumus. Inde a. d. quintum Idus Corcyram navigavimus. Corcyrae fuimus usque ad sextum decimum Calendas Decembres. A. d. quinto decimo Calendas Decembres a portu Corcyraeorum ad Cassiopen processimus. Ibi retenti ventis sumus usque ad nonum Calendas 9. Vale, quarto decimo Calendas 10. Cura, ut valeas, quarto Calendas Februarias, Capua 12. Vale, quarto Idus Apriles 13. Etiam atque etiam vale, quarto Idus, hora sexta 14.

h) Aus den Briefen an Attikus:

Nos autem initium prensandi facere cogitaramus a. d. sextum decimum Calendas Sextiles I, 1. Pater nobis discessit a. d. octavum Calendas Decembres 6. A. d. tertium Nonas Decembres mendose fuisse animadverteram 13. A nobis liberiorem epistolam exspecta sexto Calendas Februarius 13. Ita comitia in ante diem sextum Calendas Sextiles dilata snut. Cum e Pompejano me Romam recepissem a. d. quartum Idus Maji 20. Si quid in ea epistola, quam ante diem sextum decimum Calendas Maji dedisti, fuit historia dignum II, 8. Inde Calendis Maji de Formiano proficiscimur, ut Antii simus a. d. quintum Nonas Maji. Ludi enim Antii futuri sunt a quarto ad pridie Nonas Maji 8. Antium me ex Formiano recipere cogito a.d. quintum Nonas Maji 9. Haec in Aprinati a. d. sextum Idus Maji non deflebimus, ne et opera et oleum philologiae nostrae perierit 17. Comitia Bibulus in ante diem quintum decimum distulit 20. Cum illum ante octavum Calendas sextiles vidi concionantem 21. Eo magis id ejectum est, quod a. d. tertium Idus Maji Bibulus Pompejum fecerat certiorem, ut caveret insidias 24. Data sexto Idus Apriles in oris Lucaniae III, 2. Cura, ut valeas. Data octavo Idus Apriles Thurii 5. Data quarta decimo Calendas Majas de Tarentino 6. Brundusium veni a. d. quartum decimum Calendas Majas 7. Thessalonicam a. d. decimum Calendas Junias venimus 8. Data quarto Calendas Junias Thessalonicae 8. Quintus frater cum ex Asia discessisset ante Calendas Majas et Athenas venisset, valde fuit ei properandum 9. Data quarto decimo Calendas Quinctiles Thessalonicae 10. Data quarto Calendas Quinctiles 11. Data sexto decimo Calendas Sextiles Thessalonicae 12. Data duodecimo Calendas Sextiles Thessalonicae 14. Data quarto decimo Calendas Septembres 15. Dato duodecimo Calendas Septembres 16. Nuntii tristes venerant nobis ex ante diem Nonas Junias usque ad pridie Nonas Septembres 17. Data sexto decimo Calendas Octobres 19. Data quarto Nonas Octobres Thessalonicae 20. Data quinto Calendas Novembres 21. Data sexto Calendas Decembres Dyrrachii 22. Ante d. quintum Calendas Decembres tres epistolas a te

accepi, unam datum a. d. octavum Calendas Novembres. Satis significas tempus, te enim eo ipso die dedisse, id est a. d. quartum Calendas Novembres 23. Data quarto Idus Decembres 24. Pridie Nonas Sextiles Dyrrachio sum profectus; Brundusium veni Nonis Sextilibus. Ante diem sextum Idus Sextiles cognovi legem esse perlatam IV, 1. Itaque ante diem tertium Idus Novembres insecutus est me cum suis. Ante diem duodecimum Calendas Decembres Milo in campum venit. Ante diem decimum Calendas nundinae. Itaque ante diem undecimum Calendas in comitium Milo venit. Ante diem octavum Calendas haec ego scribebam 3. Perjucundus mihi Cincius fuit ante diem tertium Calendas Februarias 4. Ego me de Cumano movi ante diem quintum Calendas Majas. Eo die Neapoli apud Lucium Paetum ante diem quartum Calendas Majas bene mane haec scripsi 9. Accepi uno tempore duas epistolas ante diem secundum Calendas. Dixit mihi Pompejus Crassum exspectari ante diem quartum Calendas 11. Romae a. d. duodecimum Calendas volumus esse 13. Vestorius me fecit certiorem te Roma a. d. sextum Maji putare profectum esse 14. A. d. tertium Nonas Quintiles Sufenas et Cato absoluti. Sed ad te quinto Calendas Sextiles tota comitia perscribam 15. Drusus reus est factus a Lucretio judicibus rejiciendis a. d. quintum Nonas Quintiles 16. Pomtinus vult a. d. quartum Nonas Novembres triumphare 16. Ab Quinto fratre et a Cacsare accepi a. d. nonum Calendas Novembres literas datas a litoribus Britaniae proximo a. d. sextum Calendas Octobres. Abs te proximas literas habebam Epheso a. d. quintum Idus Sextiles datas 17. Ante diem sextum Idus Majas ex Pompejano proficiscebar V, 2. Ante diem sextum Idus Majas veni in Trebulanum ad Pontium. A Pontio ex Trebulano a. d. quintum Idus Majas 3. Beneventum veni a. d. quintum Idus Majas 4. Tarentum veni a. d. quintum decimum Calendas Junias 6. Proficiscebar Brundusium a. d. tertium decimum Calendas Junias 7. Actium venimus a. d. septimum decimum Calendas Quintiles 9. Ut Athenas a. d. septimum Calendas Quintiles veneram 10. A. d. octavum Idus a Ceo jucunde cursum confecimus 12. Ephesum venimus a. d. undecimum Calendas Sextiles 13. Iter Laodicea faciebam a. d. tertium Nonas Sextiles 15. Nihil enim certi babebamus, nisi accepisse nos tuas literas a. d. quartum decimum Calendas Sextiles datas 18. Obsignaram jam epistolam, cum subito Appii tabellarius a. d. undecimum Calendas Octobres mihi tuas literas reddidit 19. Inde in castra veni a. d. septimum Calendas Septembres, a. d. tertium exercitum lustravi apud Iconium. Tarsum veni a. d. tertium Idus Octobres. Ex tuis jucundissimis literis a. d. quintum Calendas Januarias cognovi 20. Eas literas Laodiceae, cum eo venissem, tertio Idus Februarias Lenius mihi reddidit, datas a. d. decimum Calendas Octobres. Inde nos oportet decedere a. d. quartum Calendas Sextiles 21. Accepi tuas literas a. d. quintum Terminalia Laodiceae. Te meas literas habere ais a. d. decimum Calendas Octobres datas VI, 1. Annuae mihi operae a. d. tertium Calendas Sextiles emerentur 2. Mihi enim a. d. tertium Calendas Sextiles de provincia decedendum est 3. Battonius ad me venit et epistolam tuam reddidit secundo Calendas Octobres 8. Scripseras, te Romam venisse a. d. duodecimum Calendas Octobres 9. Brundusium avenimus septimo Calendas Decembres VII, 2. Ante d. octavum Idus Decembres Herculanum veni. Data quinto Idus Decembres 3. Pompejum vidi quarto Idus Decembres. Cum ille a. d. octavum Idus Decembres venisset. Scd, ut nunc est, a. d. tertium Nonas Januarias ad urbem cogito 4.

Ita ad urbem tertio Nonas veniam 5. Dionysius Romam venit quinto decimo Calendas Januarias. Ego quoniam quarto Nonas Januarias Compitalitius dies est, veniam tertio Nonas 7. Nam sexto Calendas ad Lavernium me consecutus est. Habebamus Antonii concionem in manibus habitam decimo Calendas Januarias 8. Unam adhuc a te epistolam acceperam datam duodecimo Calendas. Vidi Lentulum consulem Formiis decimo Calendas 12. L. Caesarem vidi Minturnis a. d. octavum Calendas Februarias. Theanum venit a. d. nonum Calendas. Pompejus ab Theano Larinum versus profectus est a. d. octavum Calendas 13. Ante d. sextum Calendas Februarias Capuam Calibus proficiscens has literas dedi. Lucius Caesar mandata Caesaris detulit ad Pompejum a.d. quartum Calendas 14. Capuam quum venissem a. d. sextum Calendas, consules conveni 15. Scripsi ad te literis iis, quas a. d. quintum Calendas Capua dedi. Capua profectus sum Formias a. d. tertium Calendas 16. Trebatius scribit, se ab illo nono Calendas Februarias rogatum esse. Ego quarto Nonas Februarias mulieres exspectabam 17. Quarto Nonas Februarias mulieres exspectabam 17. Quarto Nonas Februarias mulieres nostrae Formias venerunt. Inse cum fratre Capuam ad consules tertio Nonas Februarias profectus sum 18. Ecce tibi secundo Nonas Februarias mane accepi literas tuas 19. Alter consul omnino non venerat septimo Idus 21. Septimo Idus Februarias Capuam Cajus Cassius, tribunus plebis venit 21. Quinto Idus Februarias vesperi a Philotimo literas accepi 23. Ego tertio decimo Calendas cum eadem lucerna hanc epistolam scripsissem etc. VIII, 2. Cum ante lucem octavo Calendas literas ad te de Dionysio dedissem, vesperi ad nos venit ipse Dionysius 5. Literae mihi a L. Domitio a. d. tertium decimum Calendas Martias allatae sunt 6. Sexto Calendas vesperi Balbus minor ad me venit. Quum haec scribebam quinto Calendas, Pompejus jam Brundusium venisse poterat 9. Quintus Fabius ad me venit a. d. quartum Calendas Februarias. Ante diem quintum decimum Calendas Martias Formiis accepi tuas literas. Interim tuas literas accepimus Canusio a. d. decimum Calendas Martias datas. Quas cum accepissemus a. d. tertium Calendas Martias 11. Quam ob rem cum constituisses a. d. quintum Idus Februarias Corfinio proficisci cum exercitu, miror. Literas abs te Calenius ad me attulit a. d. quartum decimum Calendas Martias. Literae mihi a te redditae sunt a. d. tertium decimum Calendas Martias 12. Ante d. quintum Nonas Martias epistolas mihi tuas Aegypta reddidit, unam veterem quarto Calendas 15. Cum haec scribebam quarto Nonas, exspectabam jam aliquid a Brundusio 16. Nam Canusio nono Calendas profectus erat Cnaeus; haec autem scribebam pridie Nonas, quarto decimo die, postquam ille Canusio moverat IX, 1. Etsi Nonis Martiis, die tuo exspectabam epistolam a te longiorem, tamen ad eam ipsam brevem, quam tertio Nonas dedisti, scribendum putavi 2. Domitii filius transiit Formias octavo Idus currens ad matrem Neapolim. Et erat hic dies septimus Idus, quo die suspicabamur aut pridie Brundusium venisse Caesarem 3. Conscendissee dicitur a. d. quartum Nonas Martias 6. Scripseram ad te epistolam, quam darem quarto Idus, sed eo die is, cui dare volueram, non est profectus 7. In his locis opinio est, Caesarem Formiis a. d. nonum Calendas Apriles fore 8. Tres epistolas tuas accepi postridie Idus; erant autem quarto, tertio, pridie Idus datae 9. Vidi hominem quarto decimo Calendas Februarias plenum formidinis. Erat igitur in ea, quam decimo Calendas Februarias dederas, hoc modo. Deinde cctavo Calendas Februarias. Seguitur γεσμός sexto Calendas Februarias. Deinde septimo Idus Februarias. gnum jam plura audires de Pompeji consilio, concludis epistolam quandam hoc modo. Deincepa tertio Idus Februarias iterum mihi respondes consulenti sic. Detestaris hoc diligenter undecimo Calendas Martias. Totam autem hanc deliberationem evolvis accuratius in literis octavo Calendas Martias datas. Deinde in ipsa fuga quinto Calendas Martias. Ad Calendas Martias = Calendis Martiis, quum ille quintum jam diem Brundusii esset. Deinde quarto Nonas Martias, quum breviter scriberes. Tertio Nonas Martias. Septimo Idus Martias scribis Peducio quoque nostro probari 10. Eum hodie exspectabam, id est tertio decimo Calendas Apriles. Quod etiam, qui octavo Idus illine profecti erant, nuntiabant 11. Legeram tuas literas tertio decimo Calendas, quum mihi epistola affertur a Lepta. Quod Dolabella his literis, quas tertio Idus Martias a Brundisio dedit, scriberct 12. Tuas undecimo Calendas accepi literas. A. d. septimum Idus Martias Brundusium veni 13. Miseram ad te nono Calendas exemplum epistolae Balbi. Haec contra Baebius quidam a Curione profectus dixit. Literae mihi redditae sunt, Pompejum a Brundusio Idibus Martiis, at Caesarem a. d. septimum Calendas Apriles Capuae fore 14. Cum dedissem ad te literas, ut scires Cacsarem Capuae septimo Calendas fore, allatae mihi sunt literae, eum in Albano apud Curionem quinto Calendas fore. Cum dedissem jam literas a. d. octavum Calendas, pueri epistolam mihi attulerunt. Cum Capua exissemus, audivimus Pompejum Brundusio a. d. Calendas Apriles profectum esse. Nuntiatum nobis est, Caesarem a. d. octavum Calendas Apriles Beneventi mansurum, a. d. septimum Capuae, a. d. sextum Sinuessae 15. A. d. sextum Calendas Caesarem Sinuessae mansurum nuntiabant 16. Trebatium sexto Calendas exspectabam 17. Tertio Nonas accepi literas X, 1. A. d. septimum Idus alteram tibi hanc epistolam dictavi 3. A. d. quintum decimum Calendas Maji 5. Is ad Misenum sexto Nonas venturus dicebatur. Sexto decimo Calendas Maji ex itinere 8. Erat autem quinto Nonas venturus vesperi 10. Antonius autem sexto Idus Capuam profectus est 15. Syracusis profectus est ante diem octavum Calendas Maji. Profectus sum in Pompejanum a. d. quartum Idus 16. Septimo decimo Calendas Junias 17. Tullia mea peperit quarto decimo Calendas Junias puerum 18. Quarto Calendas Decembres XI, 6. Vale, quarto decimo Calendas Januarias 7. Vale, sexto Calendas Januarias 8. Vale, duodecimo Calendas Februarias 10. Vale, octavo Idus Martias 11. Cephalio mihi a te literas reddidit a. d. octavum Idus Martias 12. Tertio Nonas Junias 16. Vale, septimo decimo Calendas Quintiles 17. Vale, duodecimo Calendas Quintiles 18. Vale, undecimo Calendas Sextiles 19. Septimo decimo Calendas Septembres venerat. Vale, sexto decimo Calendas Septembres 20. Accepi sexto Calendas Septembres literas a te, datas duodecimo Calendas 21. Acusius quidam Rhodo venerat octavo Idus Quintiles. Is nuntiabat, Quintum filium ad Caesarem profectum quarto Calendas Junias 23. Vale, octavo Idus Sextiles 24. Vale, tertio Nonas Quintiles 25. Undecimo die, postquam a te discesseram hoc literularum exaravi. Ego enim quarto Calendas Axio dederam. Quinto Calendas hoc igitur habebis XII, 1. Etiamsi nihil confecerit, tamen se scribit decimo Calendas venturum 26. Literas Narbone dedit quarto decimo Calendas Maji 37. Itaque accepi sexto Idus literas tuas inanes 42. Mihi est in animo proficisci undecimo Calendas XIII, 10. A. d. octavum Calendas Quintiles 12. Quinto Calendas exspectabam Roma

aliquid XIII, 17. Commodum discesserat Hilarus librarius quarto Calendas, cum venit tabellarius 19. Proficiscens e Tusculano septimo Calendas misi ad eum tabellarios 21. Quinto Calendas mane accepi a Demea literas pridie datas 31. Asturiam veni octavo Calendas 34. Sed heus tu, diem meum esse scis tertio Nonas Januarias 42. Mihi scripsit Romam octavo Calendas 51. Haec acripsi ad te proficiscens Asturia tertio Idus XIV, 5. Ego e Formiano extens septimo decimo Calendas scripsi haec 7. Ego accepi septimo decimo in diversoriolo Sinuessano tuas literas 8. Die vigesimo primo literas habebat 9. Haec conscripsi decimo Calendas accubans apud Vestorium 12. Septimo denique die literae mihi redditae sunt, quae erant a te tertio decimo datae 13. Quinto Nonas conscendens ab hortis Cluvianis in phaselum epicopum has dedi literas 16. In Pompejanum veni quinto Nonas Maji 17. Atque ego ad eum octavo Idus literas dederam. Ego ex Pompejano sexto Idus Maji cogitabam 18. Eamque cogitabam quinto Idus videre 19. E Pompejano navi advectus sum in Luculli nostri hospitium sexto Idus. A Lucullo postridie eadem fere hora, qua veni, septimo Idus Lanuvio datas 20. Quinto Idus venit noster tabellarius sine tuis literis 21. Primum igitur te scire volui, me hinc Arpinum sexto decimo Calendas Junias (profectum esse) 22. Cum a me septimo decimo Calendas de Pulcolano Neapolim proficisceretur Hirtius XV, 1. Quinto decimo Calendas dedi has literas 2. Undecimo Calendas accepi duas epistolas tuas, una erat quinto decimo Calendas, altera duodecima data. Accurres in Tusculanum, quo me sexto Calendas venturum arbitrabar 3. Decimo Calendas a Q. Fufio venit Tabellarius. Mihi duas a te epistolas reddidit, unam undecimo, alteram decimo. Ad te scripsi sexto Calendas 4. Tertio Nonas a Balbo redditae mihi literae sunt 9. Antium veni ante sextum Calendas. Dolabella me sibi legavit a. d. quartum Nonas. Sexto Calendas accepi a Dolabella literas 14. Septimo decimo Calendas satis videbar scripsisse 18. Nullas a te undecimo Calendas 21. Tabellarius ex itinere rediit septimo Calendas 24. Ex Arpinati sexto Nonis 26. Cum ad te sexto Nonas darem 27. Pridie, quam hoc scribebam, id est tertio Nonas 29. Sed ego nihil dico amplius. Is hinc septimo Idus XVI, 1. Sexto Idus duas epistolas accepi. Sestius sexto Idus exspectabatur. Ego, cum eum vidissem, quinto Calendas in Pompejanum cogitabam 2. Ita. nt heri narravi, in Nesida octavo Idus. Itaque sese scripturum ajebat, ut venationem proscriberent tertio Idus Quintiles 4. Nono Calendas igitur ad Sicam 6. Octavo Idus Sextiles rejectus sum austro vehementi. Nam sexto decimo Calendas Septembres, cum venissem Veliam, Brutus andivit. Haec scripsi navigans quarto decimo Calendas 7. Septimo Idus veni in ad me in Sinuessanum. Constueram, ut secundo Idus aut Aquini manerem, aut in Arcano. Avide exspecto tuas literas sexto Idus mane in Sinuessano 10. Sexto Idus obviam mihi fit tabellarius. Tertio Idus ex Arpinati 13. Tres enim acceperam tertio Idus a te epistolas 14. Lex, quae lata est a. d. quartum Nonas Junias 16.

i) Aus den Briefen an feinen Bruder Quintus:

Statius ad me venit a. d. octavum Calendas Novembres I, 2. Edicta sunt a. d. undecimum Calendas Februarias II, 2. A. d. quartum Nonas Februarias Milo affuit. A. d. octavum Idus Februarias Milo affuit. A. d. sextum Idus Februarias senatus ad Apollinis fuit. A. d. sextum Idus ad Apollinis

senatus consultum factum est. Quinto decimo Calendas Martias 3. Sextius noster a. d. secundum Idus Martias omnibus sententiis est absolutus 4. Ante diem octavum Idus Apriles sponsalia Crassipedi praebui. A. d. sextum Idus Apriles veni ad Quintum. Erat autem iturus a. d. tertium Idus Apriles 6. Ante diem tertium Idus Apriles hanc epistolam dictaveram 7. A. d. tertium Idus Maji senatus consultum est factum 9. Ante diem quartum Nonas Junias accepi literas tuas 15. In Arcano a. d. quartum Idus Septembres fui III, 1. Quarta epistola mihi reddita est Idibus Septembris, quam a. d. quartum Idus Sextiles ex Britannia dederas. Romam cum venissem a. d. tertium decimum Calendas Octobres absotum offendi in aedibus tuis tectum. Ad urbem accessit a. d. duodecimum Calendas Octobres. Tabellarii a vobis venerunt a. d. undecimum Calendas Septembres. Gabinius a. d. quartum Calendas Octobres noctu in urbem introivit. Ex Britania Caesar ad me Calendis Septembribus dedit literas, quas ego accepi a. d. quartum Calendas Octobres III, 1. Ante diem sextum Idus Octobres Salvius Ostiam profectus est 2. Haec scripsi a. d. tertium Nonas Novembres 4. Serrani Domestici filii funus fuit a. d. octavum Calendas Decembres 8.

k) Aus den Briefen an Brutus:

Nihil potest csse verius. Quarto decimo Calendas Majas 1. Eadem recreata a. d. duodecimum Calendas Majas huc venire, quam ad te ire malebat. Decimo Calendas Majas 3. Ante
diem quintum Calendas Majas dixit Servilius. Vale, tertio Nonas Majas 5. Septimo decimo
Calendas Junias ex castris ad imam Candaviam 6. Secundo Idus Quintilea 14. Rogatus a matre
tua ut venirem ad se a. d. octavum Calendas Sextiles. Vale, aexto Calendas Sextiles 18. Quum
maxime res agerentur a. d. quintum Idus Apriles, literae mihi redditae sunt 2. Datis mane a. d.
aextum Idus Apriles literis 4. Tertio decimo Calendas Maji 7.

1) Aus Entrop:

Romulus, quum inter pastores latrocinaretur, decem et octo annos natus urbem exiguam in Palatino monte constitrit undecimo Calendas Maji I, 1. Pugnatum est sexto Idus Martias II, 16. Interfectus est Julianus sexto Calendas Julias X, 9. Decessit Jovianus quarto decimo Calendas Martias 9.

m) Aus Plinins dem Aelteren :

Notatum est, proventum papilionum advenasque volucres ad Sextum Calendas Februarii spem veris attulisse XVIII, 25. Omnes eae differentiae fiunt in octavis partibus signorum; bruma capricorni ad octavum Calendas Januarii fere 25. Aliqui ad tertium Idus Novembris servant 25. A bruma in Favonium Caesari nobilia sidera significant tertio Calendas Januarii matutino canis occidens 26. Quum sol in aquarium sentiatur transire, quod fere sexto decimo Calendas Februarias evenit 26. Octavo Calendas stella regia in pectore leonis occidit 26. Item ad sextum Idus

Januarii continui dies hiemant Italiae 26. A. Favonio in acquinoctinm vernum Caesari significat septimo decimo Calendas Martii triduum varie. Et octavo Calendas hirundinis visu. Item tertio Nonas Martii Caesar cancri exortu id fieri observavit. Major pars auctorum Vindemiatoris emersu octavo Idua Martias. Duodecimo Calendas. Sexto Idus Februarias. Aequinoctium vernum ad octavum Calendas Aprilea peragi videtur. Tertio Nonas Aprilis. Undecimo Calendas Maji Decimo quarto Calendas Maji. Decimo sexto Calendas Maji. Undecimo Calendas Maji. Octavo Calendas. Septimo Calendas. Sexto Calendas. Sexto Nonas Maii. Octavo Idus Maii. Sexto Idus Tertio Idus Maji. Undecimo Calendas Junii. Tertio Nonas Junii. Sexto et quarto Idus. Decimo septimo Calendas Julii. Undecimo Calendas ejusdem. Octavo Calendas Julii 27. Sexto decimo Calendas Augusti. Octavo decimo Calendas Augusti. Septimo Idus Augusti 28. Ad tertium decimum Calendas Januarii. Ad septimum Calendas Maji. Quarto Calendas Maji canis occidit. Nono Calendas Maji. Ad sextum Idus Maji. Octavo Calendas Julii, Ad quartum Nonas Julii. Sexto decimo Calendas Augusti. Quarto decimo Calendas Augusti. Ad tertium decimum Calendas Septembres. Ad sextum Idus Augustas 29. Decimo sexto Calendas Octobris. Octavo Calendas Octobris. Sexto Nonas Octobris. Octavo Idus Octobris. Sexto Calendas Novembris. Quinto Idus Novembris 31.

n) Aus Plinius dem Jüngeren :

Servilius Pudens legatus octavo Calendas Decembres Nicomediam venit X, 10. Aliquanto tardius, quam speraveram, id est quinto decimo Calendas Octobres Bithyniam intravi 28. Quinto decimo Calendas Octobres provinciam intravi 28.

o) Aus Sueton:

Natus est Augustus octavo Calendas Octobres 5. Obiit Octavianus decimo quarto Calendas Septembres 100. Testamentum ab co factum est tertio Nonas Apriles 101. Tiberius natus est Romae sexto decimo Calendas Decembris 5. Obiit Tiberius decimo septimo Calendas Apriles 73. Occisus est Caligula nono Calendas Februarias 58. Clandius excessit tertio Idus Octobres 45. Nero natus est duodecimo Calendas Januarii 6. Galba imperator natus est nono Calendas Januarii 4. Otho imperator quarto Calendas Maji natus est 2. Aulus Vitellius natus est octavo Calendas Octobris, vel ut quidam volunt, septimo Idus Septembris 3. Vespasianus natus est quinto decimo Calendas Decembris vesperi 2. Extinctus est nono Calendas Julii annum agens aetatis sexagesimum ac nonum 24. Titus Flavius Vespasianus natus est tertio Calendas Januarias 1. Excessit Idibus Septembris 11. Natus Domitianus nono Calendas Novembris 1. Occisus est quarto decimo Calendas Octobris anno aetatis quinto et quadragesimo 17.

p) Aus Cacitus:

Germanicus Caesar a. d. (= ad diem) septimum Calendas Junias triumphavit de Cheruscis An. II, 41. Septimo decimo Calendas Aprilis interclusa anima creditus est mortalitatem explesse VI, 50. Tunc medio diei tertium (ten britten) ante Idus Octobres foribus palatii repente diductis Nero egreditur XII, 69. Quartum Idus Januarias, foedum imbribus diem tonitrua et fulgura et coelestes minae ultra solitum turbaverunt. Hist. I, 18. Octavo decimo Calendas Februarias sacrificante Galbae instantes insidias haruspex Umbrieus praedicit. Hist. I, 27. Superio exercitus tertio Nonas Januarias Vitellio accessit 57. Quamvis Judaicus exercitus quinto Nonas Julias apud ipsum jurasset II, 79. Funesti ominis loco acceptum est, quod maximum pentificatum adeptus Vitellius de caeremoniis publicis quinto decimo Calendas Augusti edixisset 91. Quinto decimo Calendas Januarias audita defectione legionis &c. III, 67. Excessit Agricola decimo Calendas Septembres, Agricola 44. Cicero septimo Idus, Decembres occisus est. Dialogus de oratt. 17.

q) Aus Vellejus Paterculus:

Consulatum iniit Caesar pridie, quam viginti annos impleret, nono Calendas Octobres II, 65. Caesar Augustus Tiberium Neronem quinto Calendas Julias anno post urbem conditam septingentesimo sexto et quadragesimo adoptavit II, 103.

r) Aus Aurelius Victor:

Galli apud Alliam fluvium ceciderunt romanum exercitum die sexto decimo Augusti.

s) Aus Ammianus Marcellinus:

Constantius die sexto Idus Octobres Gerontium exulari moerore multavit XIV, 5. Haec die octavo Iduum Novembrium gesta sunt XV, 8. Satis omnibus comparatis octavo Calendas Julias Augustodunum pervenit XVI, 2. Primo lucis ortu die nono Calendarum Septembrium nubium globi coeli speciem confuderunt XVII, 7. Abiit e vita Constantius tertio Nonarum Octobrium XXI, 15. Julianus exceptus est tertio Iduum Decembrium XXII, 2. Eodem tempore die undecimo Calendarum Novembrium amplissimum Apollinis fanum exustum est 13. Quarto Nonas Decembres Nicomedia terrae motu collapsa est 13. Jamque apricante coelo tertio Nonas Martias profectus Hierapolim venit XXIII, 2. Quocirca visorum interpretes diem secuturum, qui erat quartum decimum (ben birtzechnten) Calendas Apriles observari debere pronuntiabant 3. Secuto die, qui erat septimo Idus Apriles usus, admittitur lucis 5. Principio lucis secutae, quae erat quintum (ben füniten) Calendas Julias duces consultabant XXV, 5. Quintum Calendas Aprilis XXVI, 4.

In ceteris scriptoribus latinis tempus non indicatur.

Betrachtet man nun bas Rejultat biefer Untersuchung io ergiebt fich baraus Volgenbes: 1) bag unter ben romifchen Rlaffifern nur Cafar (eine Stelle besielben ausgenommen), Livins. Sallustius und Cicero das Datum auf die ungewöhnliche Art, nämlich durch ante diem bezeichnet haben: 2) baß aber Cicero basielbe nur an 178 Stellen burch ante diem ober a. d., an 254 aber burch ben Ablativ ausgebrudt hat, wobei zu bemerten ift, bag bie Romer, vorzugeweise Cicero, ante diem nur am Anfang, nie am Ende ber Briefe fetten, wo regelmäßig ber Ablativ ftebt: 3) bag von teinem ber nachfolgenben Schriftsteller, in welchen fich Leitangaben finden, also nicht von Ammignus Marcellinus. nicht von Eutropius, nicht von Blinius bem Aelteren und bem Jungeren, nicht von Suetonius, nicht von Tacitus, nicht von Bellejus Paterkulus, nicht von Aurelius Biktor und von allen anbern nicht ante diem geschrieben worden ift: 4) baß auch von ben querft Genannten bas Datum nur burch bie Ablative Calendis, Nonis, Idibus und bie bieselben begleitenben Borter pridie und postridie bezeichnet worben ift: 5) baß an vielen Stellen ber Ausbrud a. d. nicht ante diem, fonbern ad diem beifit, mas man feben fann in Cicero, Blinius, bem Melteren, und Tacitus. Ins Befonbere liefert einen Beweis biefur ber vierzehnte Brief bes neunten Buches ber Briefe Ciceros an ben Attifus, wo a. d. septimum Calendas Apriles nicht ben achten Tag vor ben Calenben bes Aprile, sonbern ben fiebenten bezeichnet, weil Cicero felbst am Anfange bes fünfzehnten Briefes bas obige Ereignist burch septimo die ausbrudt. Darum alaube ich, daß fein ausreichenber Grund vorhanden fei, ben Studienschülern vorzuschreiben, bie Römer hatten bas Datum nur burch ante diem bezeichnet.

Berust man sich aber auf die größere Anktorität eines Cäsar, Livius und Sallustins, in welchem letzteren sich ohnehin nur ein Datum sindet, so sieht Cicero in der Mitte der beiden Extreme und spricht lauter sir die Bezeichnung der Daten aller solgenden Klassischer, als für seine Altersgenossen. Ja Tacitus und Ammianus Warcellinus sind schon so weit gegangen, daß sie an einigen Setlen den Tag des Wonats durch den Ussellustiv, gerade so wie wir Delitsche zu schreiben psiegen, außegehrückt haben, z. B. tertium ante Idus Octobres Tac. XII, 69. Quartum decimum Calendas Apriles, Am. Marc. XXIII, 3., so daß sich unsere Art das Datum zu bezeichnen an die römische auschsließt.

II.

Es ist eine besanute Sache, daß die Römer nach den Börtern sehen, nachsehen, fragen, versuchen, untersuchen, erwarten und anderen dieser Art, oder auch da, wo diese Börter hinzugedacht werden müssen, den indiresten Fragesa mit si anfangen. Visam, si domi est. Terent Heautontim. I, 1, 118. Tentata res est, si primo impetu capi Ardea posset. Liv. I, 57. Philopoenem quaesivit, si Lycortas incolumis evasisset. Liv. XXXIX, 50. Servius Sulpicius non recusavit, quominus vel extremo spiritu, si quam opem reipublicae serre posset, experiretur. Cic. Phil. IX, 1. Hanc paludem si nostri transirent, hostes exspectadant. Caes. d. g. II, 9. Hostes circumfunduntur ex omnibus partibus, si quem aditum reperire possent. Caes. d. g. VI, 37. Milites legionarios dicunt same

et inopia clam ex castris exiisse, si quid frumenti aut pecoris in agris reperire possent. Caes. b. g. VII, 20.

Bie aber nach ben oben genannten Wörtern ob nicht — ober ob nicht zu übersehen sei, bas hat, so viel ich weiß, noch fein Grammatiker gelehrt *). Diefes soll nun durch folgende Beifpiele aus Sicero, Livius und Plautus nachgewiesen werden.

- 1. Fimbriam consularem audiebam de (ex) patre nostro puer judicem M. Lutatio Phintiae fuisse, equiti romano sane honesto, cum is sponsionem fecisset, ni vir bonus esset (ob er nicht ein braver Mann fei; benn wozu braucht biefer einen Richter, wenn er nicht unterfuchen foll, ob, ober ob nicht). Itaque ei dixisse Fimbriam', se illam rem nunquam judicaturum, ne aut spoliaret probatum hominem, si contra judicavisset, ant statuisse videretur virum bonum esse aliquem, cum ea res innumerabilibus officiis et laudibus contineretur. Cic. de Officiis III, 19.
- 2. Multis emanabat indiciis, nec his temporibus, in quae testis crimen conjecisset, Kaesonem Romae visum; affirmantibus, qui una meruerant, secum eum tum frequentem ad signa sine ullo commeatu fuisse; ni ita esset (ob baš nicht jo jei) multi privatim ferebant Volscio judices. Liv. III, 24.
- 3. Proinde, ut ille iterum ac saepius provocet, sic se iterum ac saepius judicem illi ferre, ni vindicias ab libertate in servitutem dederit. Liv. III, 57.

Brofessor Dertel hat bieles ni gang richtig burch ob nicht überfest.

Es fragt sich, ob nicht auch eine Stelle bes Livius X, 38 hieher gerechnet werben tann, weil .
sonft zu jurare bas Objett fehlt. Lie if ficker in worten fam auch ben Chafiff der falken z. 2

4. Cedo, qui cum habeam judicem, ni dolo malo instipulatus sis, nice etiamdum (ober ob ich auch noch nicht) siem quinque et viginti natus annos. Plant. Rudens V, 3, 24.

Die lex Laetoria hatte nämlich verordnet, bag bie Jugend unter fünfundzwanzig Jahren nicht ftipuliren, folglich auch teine Schulden machen follte.

5. Labrax. Meas mihi ancillas invito me eripis.

Trachalio. Ergo dato de senatu Cyrenensi quemvis opulentum arbitrum, si tuas esse oportet, nive eas esse oportet liberas, nive te in carcerem compingi est aequom aetatemque ibi te usque habitare, donec totum carcerem contriveris. Plaut. Rudens III, 4, 7.

^{*)} Einen Beweis, wie nothwendig es ift zu wissen, wie in jeder indiretten Frage ob und ob nicht zu überseben sei, lieserten meine Schiller der Oberzymungialtlasse 1865 durch die Ucbersehme einer Stelle bes ersten Kreitzuges aus bem erften hefte der Nägelsbach'ichen Uedungen im lateinischen Stile, welch als lantet: Untundig über den Umsang und das Jiel des Unternedungen fragten Biele bei jeder Stadt, dei jeder Burg, die erreichten: ob bier nicht Leufussem fei.

Ein Theil ber Schiller hatte biefes ob nicht burch num, ein anderer burch bas angehangte ne, ein britter burch nonne, ein bierter burch va freiflebende ne nach bem Ausbruck vide, ne, ein sallnifter burch an, weil Ragelebach biefes burch hinte weisung auf Bumpt 8 334 und Madvig 8 453 angebeutet hatte, überseht und jeder sichte feine Uebersehung aus bem, was er getent hatte, zu vertiebilgen.

³⁴ tonnte feine biefer Ueberfetjungen fur richtig anertennen und die hinweisung Ragelsbachs, eines ber besten Stillften ber nelleren Beit, ift verieblt.

Richtig ware allein ni gewefen, mas freilich bie Schuler aus ihren Grammatiten nicht miffen tonnten.